

УДК 657.471

Шпикуляк О.Г., Воскобійник Ю.П.

ННЦ «Інститут аграрної економіки» УААН

ЦІНОВИЙ МОНІТОРИНГ У РЕГУЛЮВАННІ АГРАРНОГО РИНКУ

В статті викладено концептуальні бачення щодо організації системи цінового моніторингу аграрного ринку, як сукупність інституцій та інститутів, що повинні сформувати організаційно-оформлену схему збору, аналізу, обробки і поширення інформації.

Ключові слова: аграрний ринок, ціновий моніторинг, економічний аналіз, інфраструктура ринку.

In the article conceptual visions are expounded in relation to organization of the system of the price monitoring of agrarian market, as an aggregate of instituciy and institutes, which must form organizationally designed chart of collection, analysis, treatment and distribution of information.

Keywords: agrarian market, price monitoring, economic analysis, market infrastructure.

В статье изложены концептуальные виденья относительно организации системы ценового мониторинга аграрного рынка, как совокупность институций и институтов, которые должны сформировать организационно оформленную схему сбора, анализа, обработки и распространения информации.

Ключевые слова: аграрный рынок, ценовой мониторинг, экономический анализ, инфраструктура рынка.

Функціонування ринкової моделі господарського розвитку в аграрній сфері зосереджує увагу науки і практичної дійсності на різних аспектах економічного, управлінського процесу. Проблема в тому, що ефективний аграрний ринок можливий і методологічно прийнятний для суспільства виключно у межах певного регуляторного поля. Особливо актуальним даний аспект розвитку аграрного ринку видається в умовах кризових явищ. Одним із важливих напрямів розбудови регуляторної політики щодо аграрного ринку є удосконалення механізмів поширення інформації серед учасників товарно-грошових відносин. Саме подолання асиметрій інформаційного поля є вагомим чинником удосконалення методології регулювання аграрного ринку. Одним із аспектів формування дієвої системи регулювання і

саморегулювання аграрного ринку є інформаційне забезпечення за рахунок організації-здійснення цінового моніторингу.

Сьогодні ринок і економічні агенти, які на ньому присутні потребують якісної правдивої інформації щодо цін, попиту, пропозиції сільськогосподарської продукції та продовольства. Проблема актуальна, потребує якнайшвидшого вирішення, а аграрна економічна наука вже тривалий час наголошує на важливості означеного аспекта проблем.

Наукові напрацювання щодо питання цінового моніторингу знайшли своє відображення у працях П.Т. Саблука, О.М. Шпичака, В.П. Ситника, Ю.С. Коваленка, М.Ф.Кропивка, І.М. Тофана, І.В. Кобути, Г.В. Савицької та ін. З огляду на високу актуальність проблеми, автори вважають для себе необхідним долучитися до когорти науковців у окресленні своєї позиції. Одним із головних аспектів у питанні цінового моніторингу є організаційні, адже науково-методологічна база розроблена, але поки що немає організаційно оформленої системи інституцій (правил гри), які впровадженні у практику регулювання аграрного ринку. Тому, вважаємо за необхідне викласти концептуальні бачення щодо організації системи цінового моніторингу аграрного ринку. Під якою розуміємо сукупність інституцій та інститутів, що повинні сформувати організаційно-оформлену схему збору, аналізу, обробки і поширення інформації.

Науковий пошук у даному аспекті проблем регулювання аграрного ринку актуалізується з огляду на сучасні реалії. Усе це вимагає теоретичного і практичного підтвердження, а також заходів концептуальної перебудови підходів до організації системи аналізу ринкової кон'юнктури.

В Україні сформовані певні інституційно-правові засади моніторингу. В Законі "Про державну підтримку сільського господарства України" визначено, що аграрний ринок – це сукупність правовідносин, пов'язаних з ускладненням та виконанням цивільно-правових договорів щодо сільськогосподарської продукції. Саме товар, який обертається на аграрному ринку є об'єктом цінового моніторингу. У цьому ж законі зазначено, що моніторинг аграрного ринку – це система спостереження, збирання, оброблення, передавання, зберігання та аналізу інформації на аграрному ринку про попит і пропозицію на сільськогосподарську продукцію протягом маркетингового періоду окремих видів

сільськогосподарської продукції¹. Моніторинг цін, на нашу думку є одним із аспектів моніторингу, об'єктом якого виступає ціна. Правила цінового моніторингу закріплені і в інших нормативних актах (табл. 1).

Нормативно-правове забезпечення і директивні документи щодо організації системи цінового моніторингу прийнятні усіма компетентними, зацікавленими органами. Проте, нажаль таку систему не створено й донині.

Таблиця 1
Нормативно-правове забезпечення цінового моніторингу аграрного ринку

Назва нормативно-правового акту	Положення
Закон України “Про національну програму інформатизації” ¹	Визначено необхідність інформатизації національної економіки і місце в ній моніторингу
Закон України “Про концепцію національної програми інформатизації” ¹	Окреслено концептуальні положення інформатизації національної економіки
Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 49, ст. 527	Визначено сутність аграрного ринку і його місце в системі управління галуззю
Закон України “Про стимулювання розвитку сільського господарства на період 2001-2004 рр.”	Створення системи цінового моніторингу визначено як необхідність
Закон України “Про основні засади державної аграрної політики на період до 2015 року” //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 1, ст. 17	Закріплено положення про необхідність створення державної системи цінового моніторингу, аналізу кон’юнктури та прогнозу ринків, поширення цієї інформації серед їх учасників
Указ Президента України “Про заходи щодо забезпечення формування та функціонування аграрного ринку” № 767 від 06.06.2000 р.	Ціновий моніторинг визначено як один з пріоритетних завдань, а дана система мала бути створеною до 1 вересня 2000 р.
Указ Президента України від 21.02.2002 року № 170 “Про додаткові заходи щодо вирішення соціальних проблем на селі та	Наголошується на необхідності якнайшвидшого (у місячний строк) створення системи моніторингу цін

¹ Закон України “Про державну підтримку сільського господарства України” //Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, № 49, ст. 527

подальшого розвитку аграрного сектора економіки“	
Указ Президента України “Про додаткові заходи щодо стабілізації на ринку зерна“ від 19.05. 2003 року № 415	Зобов’язує органи виконавчої влади вирішити питання по організації здійснення систематичного моніторингу ринку сільськогосподарської продукції та цін
Указ Президента України № 772 від 07.06. 2000 року (затверджено положення про Міністерство аграрної політики України)	На міністерство аграрної політики України покладається завдання з проведення моніторингу економічного аналізу рівня та динаміки цін на ринках продовольства
Постанова Верховної Ради України “Про рекомендації парламентських слухань про хід реформування та заходи щодо поліпшення ситуації на селі“ від 06.02. 2003 року № 495	Кабінету Міністрів України рекомендувалося створити систему моніторингу цін на ринку сільськогосподарської продукції та продовольства
Постанова Кабміну Міністрів України від 01.03. 2003 року № 271 – затверджено Комплексну програму розвитку аграрного ринку на 2003-2004 роки	Зазначено необхідність інформаційного забезпечення учасників аграрного ринку щодо цін за допомогою проведення моніторингу
Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 року № 1158 – затверджено Державну цільову програму розвитку Українського села на період до 2015 року	Визначено необхідність створення в системі Мінагрополітики служби державного моніторингу аграрного ринку
Наказ Мінагрополітики України № 72 від 23.05. 2000 року	Затверджено засади створення та розвитку системи цінового моніторингу в агропромисловому комплексі
Наказ Міністерства аграрної політики № 76 від 25.03. 2003 року	Визначено необхідність запровадження щотижневого моніторингу цін на зерно, борошно та хлібобулочні вироби

* Систематизовано за дослідженнями авторів

Як нами зазначалося, наукою розроблено теоретико-методологічні обґрунтування проблеми цінового моніторингу аграрного ринку, про що свідчать публікації відомих дослідників. П.Т. Саблук, О.М. Шпичак, В.П. Ситник вважають, що ціновий моніторинг – це система збору, обробки, зберігання та розповсюдження оперативної інформації про ціни попиту і пропозиції на товарних ринках та про тенденції розвитку цих

ринків². І.В. Кобута визначає ціновий моніторинг як оперативне відстеження внутрішніх цін (цін реалізації продукції сільськогосподарськими товаровиробниками, закупівельних, оптово-відпускних, роздрібних) на різних рівнях – районному, обласному, державному³. І.М. Тофан під ціновим моніторингом розуміє вивчення ціни, її дослідження та аналіз, виділяючи при цьому ринковий моніторинг – дослідження впливу чинників, а саме попиту й пропозиції на формування ринкової ціни⁴.

Значною мірою погоджуючись з наведеними думками вважаємо, що стосовно цінового моніторингу, обгрунтовуючи два підходи – процесний і системний. З точки зору процесного, ціновий моніторинг – це процес збирання інформації про цінові ситуації на ринках сільськогосподарської продукції та продовольства з метою її аналізу, зведення й поширення серед зацікавлених економічних агентів; з точки зору системного – це організаційно-оформлена, структурована сукупність інституцій (правил) та інститутів (організацій), які покликані здійснювати збирання, систематизацію і інформацію про ціни на визначених ринках сільськогосподарської продукції та продовольства для інформування органів державного управління, учасників ринку про цінові зміни, кон'юнктуру. Саме у такому контексті вважаємо за необхідне розглядати проблему, проте зосередимося на висвітленні концептуального бачення створення й організації функціонування системи цінового моніторингу аграрного ринку.

Ринок як система відносин, мотивів і пріоритетів учасників, що спонукає їх до купівлі-продажу товарів характеризується мінливістю ситуацій, які мають місце як на мікро – так і на макрорівні. Із сказаного випливає, що означена система вимагає

---

² Ціни, витрати, прибутки агровиробництв та інфраструктура продовольчих ринків. За ред. О.М.Шпичака. – К.: ІАЕ, 2000. – 585 с.

³ Кобута І. Ціновий моніторинг аграрного ринку України. – Проект «Аграрна політика для людського розвитку».

⁴ Тофан Іван Миколайович, Формування і розвиток системи цінового та ринкового моніторингу в агропромисловому комплексі Львівської області: Автореферат дис.... канд.. екон. наук.: 08.07.02/ Львівський державний аграрний університет – Львів, 2000. – 17 с.

моніторингу, тобто оцінки тенденцій і перспектив як з боку держави, так і ринкових агентів, підприємств зокрема. Здатність до системного аналізу і постійне його здійснення відкриває шлях до формування якісного інформаційного поля, можливостей своєчасно приймати управлінські рішення. Таким чином, моніторинг аграрного ринку потрібно поділяти на два сегменти: 1) моніторинг мікроекономічних процесів – аналіз витрат і ефективності функціонування господарських структур; 2) моніторинг макроекономічних процесів – аналіз кон'юнктури і цін на ринках агро продукції.

Проблема моніторингу як з теоретичної так і з практичної точки зору в економічній науці займає чільне місце, а його результати зокрема дають можливість оцінювати сучасність та перспективу, приймати своєчасні управлінські рішення, прогнозувати ефективність. Моніторинг вимагає аналізу, який є інструментарієм вивчення процесів та закономірностей їхнього розвитку. Існує слушна думка, що під аналізом в широкому плані розуміється спосіб пізнання предметів і явищ навколишнього середовища, який базується на розчленуванні цілого на складові частини і вивченні їх за всією багатогранністю зв'язків і залежностей⁵. В нашому випадку метою моніторингу, є здійснення систематичного аналізу кон'юнктури і цін на основних агропродовольчих риках. Економічний аналіз, у свою чергу, включає два рівні: мікро- (аналіз господарської діяльності підприємств) і макро – (на рівні економіки, галузі). За методологією, яка розроблена Г.В. Савицькою, економічний аналіз можна звести в систему, яка включає його рівні, види і класифікаційні ознаки (рис. 1).

В системі моніторингу і аналізу означеного об'єкту дослідження є можливим використання нормативних показників (норми затрат факторів відповідно до технологій або середнього рівня); планові (визначені планами підприємства); звітні (взяті із різних форм звітності); розрахункові. Найбільш поширеним методом, який забезпечує якісний моніторинг розвитку

---

⁵ Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учеб. пособие / Г.В. Савицкая. – 7-е изд., испр. – Мн.: Новое знание, 2002. – 704 с. – (Экономическое образование). – с.7.

сільськогосподарського виробництва у контексті обраних показників є порівняння. Його можна проводити за фактичними і нормативними показниками, це може бути ретроспективний аналіз за роками на галузевому рівні, у територіальному розрізі й за конкретними підприємствами.

Окреслюючи концептуальні бачення піднятої проблеми, вважаємо за необхідне зазначити, що ціновий моніторинг аграрного ринку є надзвичайно важливою системою аналізу і оцінки кон'юнктури цін на ринках агропродовольчих товарів. Розбудова і функціонування цієї системи спрямовується на створення інформаційного поля щодо забезпечення прийняття управлінських рішень державними інститутами регулювання аграрного ринку, поширення інформації серед економічних агентів.

Система моніторингу повинна організовуватися Мінагрополітики та науковими установами регіонального й загальнодержавного рівня і фінансуватися за рахунок коштів державного бюджету. Організацію збору чітко визначеної інформації потрібно здійснювати через структури системи управління Мінагрополітики. Цей аспект методології вирішення означеної проблеми є системоутворюючим, головним, і його забезпечення дозволить створити умови для персоніфікації даного напрямку управління аграрним ринком. Організація і координація дій щодо розбудови функціонування системи цінового моніторингу повинна здійснюватися під егідою Мінагрополітики і Української академії аграрних наук (науково-методологічне забезпечення і систематизація матеріалів). Але однією з умов ефективності, прозорості інформації, повинна стати побудова взаємовідносин таким чином, щоб експертиза цін була незалежною, науково-обґрунтованою і Мінагрополітики й інші організаційні утворення, учасники ринку, не мали впливу на об'єктивність надання інформації.

Рис. 1. Система економічного аналізу діяльності в умовах ринку⁶

⁶ Систематизовано за: Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учеб. пособие /Г.В. Савицкая. – 7-е изд., испр. – Мн.: Новое знание, 2002. – 704 с. – (Экономическое образование).

Створення такої системи передбачає вирішення наступних блоків питань:

- 1) науково-методологічне забезпечення вирішення проблеми і навчання спеціалістів по усій ієрархічній ланці моніторингу, яка створюватиметься;
- 2) формування матеріально-технічної бази (комп'ютеризація, програмне забезпечення і т.п.) утворень, які здійснюватимуть моніторинг;
- 3) удосконалення і (або) створення необхідної законодавчої бази організації-здійснення моніторингу;
- 4) передбачення максимально-необхідного обсягу фінансування науково-методологічного забезпечення і практичного впровадження системи;
- 5) утворення загальнодержавної бази даних по цінах, балансах визначених для моніторингу продуктів із чітко визначеною методологією доступу до інформації;
- б) організація оперативного аналізу кон'юнктури агропродовольчих ринків, створивши відповідну ієрархічну структуру учасників, визначивши схему їх взаємодії (рис. 2).

Рис. 2. Організаційна схема структури системи цінового моніторингу аграрного ринку*

*Сформовано за дослідженнями авторів

Примітка: Служби цінового моніторингу на мезорівні (2-й рівень) виконують проміжну, координуючу роль, не займаючись збором інформації, яка надходитиме з низової ланки прямо до Головної

служба цінового моніторингу в структурі Міністерства аграрної політики України

Функціонально ціновий моніторинг повинен здійснюватися у напрямі аналізу реалізаційних цін виробників сільськогосподарської продукції, цін в інфраструктурній ланці та оптово-відпускних цін переробних підприємств, що дозволить окреслити методологію перерозподілу вартостей. Невід'ємною частиною моніторингу повинно стати оцінювання обсягів реалізації.

Створення дієвого механізму цінового моніторингу сприятиме формуванню якісного інформаційного поля для прийняття управлінських рішень на макро- і мікрорівні ринкових взаємодій. Беззаперечним є той факт, що сьогодні надзвичайно актуальним став відомий вплив “хто володіє інформацією, той володіє світом”. Тому ще раз наголошуємо, що необхідним сьогодні в Україні є формування дієвої системи інформаційного забезпечення учасників аграрного ринку, а ціновий моніторинг є головним його аспектом. Підстава для означеного висновку у тому, що регуляторні рішення в системі аграрної політики приймаються виходячи з оціночних параметрів економічної системи, одним із головних в якій є ціна. Тобто, співставлення різноаспектних суперечностей і противаг дає можливість визначити об'єкти впливу, сформувати спонукальні мотиви ринкових агентів (суб'єктів і об'єктів управління (регулювання)).

На наше переконання, моніторинг цін спрямовується на усунення асиметрії інформації для учасників аграрного ринку, що сприятиме зниженню рівня трансакційних витрат при укладенні угод купівлі-продажу продукції сільського господарства і продовольства. Таке положення речей дозволить, особливо виробникам, бути свідомими щодо кон'юнктурних змін у ціноутворенні, забезпечивши можливості збільшення своєї частки прибутку у ціні реалізації продукції. Тому, наголошуємо, що створення дієвої системи цінового моніторингу аграрного ринку сприятиме удосконаленню механізму управління аграрним ринком, посилення регулювання і саморегулювання.